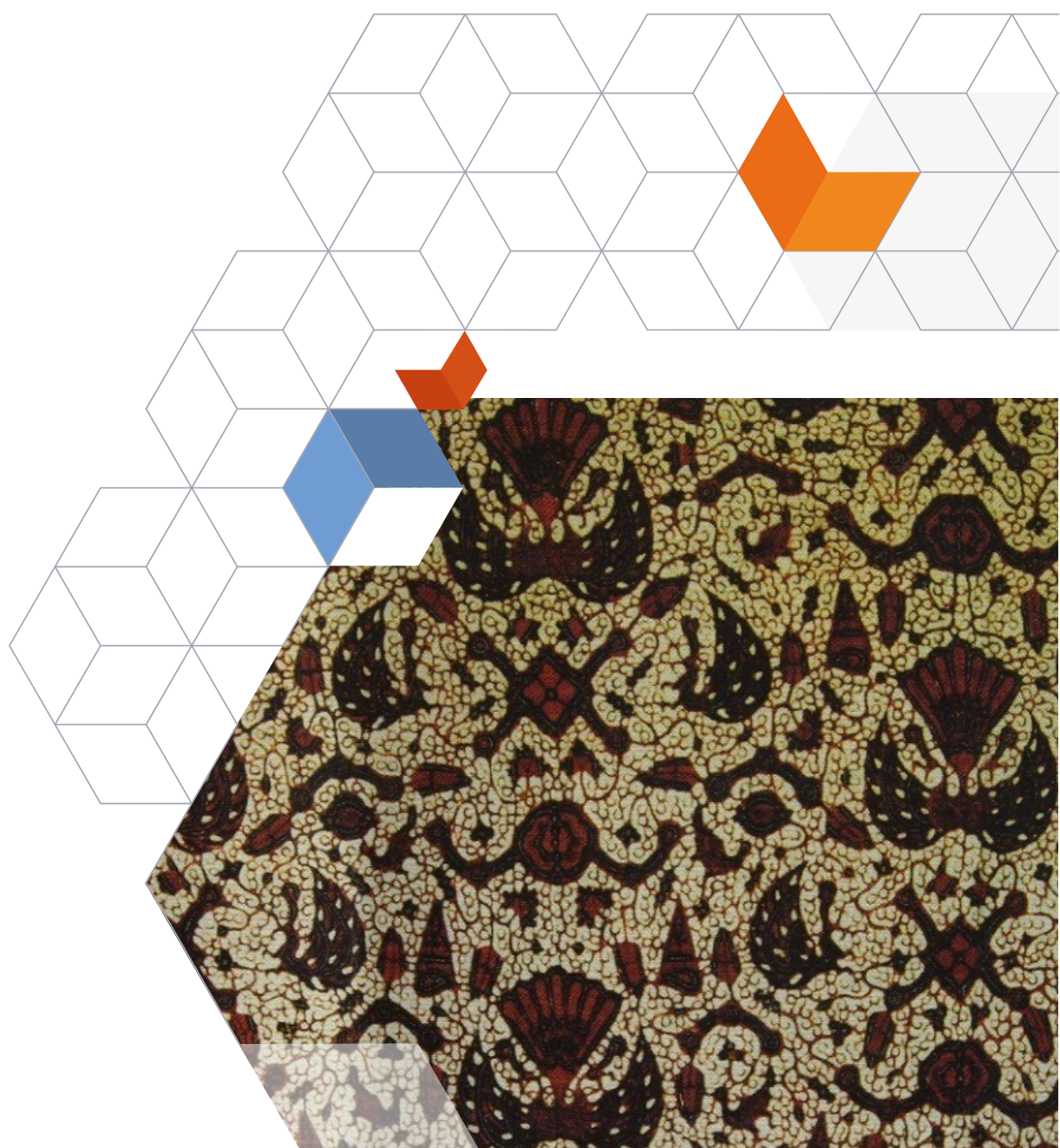

Erfgoed voormalig Nederlands-Indië

Adviestraject t.b.v. Commissie Versterking Kennis
Voormalig Nederlands-Indië
Eindrapport

Panteia

Erfgoed voormalig Nederlands-Indië

Adviestraject t.b.v. Commissie Versterking Kennis Voormalig Nederlands-Indië

Auteur(s)

Eveline de Weerd, Jacqueline Snijders,
Gratiëlla Schippers

Opdrachtgever(s)

In opdracht van de onafhankelijke
Commissie Versterking Kennis
Voormalig Nederlands-Indië,
gefinancierd door Ministerie van VWS

Gepubliceerd

Zoetermeer, 22-12-2022

Projectnummer

10799

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding	5
1.2	Doelstelling en onderzoeksvragen	6
1.3	Leeswijzer	6
2	Adviezen: beleid, werkwijzen en processen	9
2.1	Een centrale, coördinerende structuur	9
2.2	Aansluiting bij actuele ontwikkelingen	11
2.3	Een focus op erfgoed in de fysieke ruimte	12
2.4	Deze geschiedenis als onlosmakelijk deel van het geheel	12
3	Drie concrete ideeën	15
3.1	Handboek erfgoed in de openbare ruimte	15
3.2	Interactieve kalender als kapstok voor canonisering	18
3.3	Landelijke inzamelacties voor particulier erfgoed	21
	Annexes	
Bijlage 1	Verantwoording onderzoek	24
Bijlage 2	Lijst verzamelde initiatieven	26
Bijlage 3	Lijst geïnterviewde instellingen	28
Bijlage 4	Lijst deelnemers focusgroepen	29

1 Inleiding

De Commissie Versterking Kennis Voormalig Nederlands-Indië heeft aan Panteia gevraagd onderzoek te doen naar mogelijkheden om de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië sterker en duurzamer tot uiting te laten komen in en tussen erfgoedinstellingen, hoe het erfgoed in brede zin (roerend en onroerend, materieel en immaterieel) hierbij kan worden betrokken en hoe erfgoedinstellingen elkaar rondom deze thematiek kunnen versterken. In dit rapport presenteren wij de concrete ideeën die wij hebben opgehaald onder experts en erfgoedinstellingen.

1.1 Aanleiding

In 2020 besloot het Kabinet om een extra impuls te geven aan de ‘collectieve erkenning van de Indische gemeenschap’ en hier een extra bedrag voor beschikbaar te stellen. In het kader hiervan heeft Panteia in 2020 in opdracht van het Ministerie van VWS een raadpleging uitgezet onder de brede Indisch-Molukse gemeenschap in Nederland. Dit om ideeën te verzamelen over wat het Kabinet extra zou kunnen doen voor deze gemeenschap. Daarnaast heeft de Staatssecretaris gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers uit de gemeenschap om een beeld te krijgen van de behoeftes die in de gemeenschap leven voor de besteding van het extra geld. Uit deze raadpleging en gesprekken kwam educatie het meest prominent naar voren, en daarbij specifiek over de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië. Naar aanleiding van deze resultaten stelde de Staatssecretaris een adviescommissie in. Deze adviescommissie heeft tot taak om te adviseren over hoe de kennis over de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië steviger kan worden verankerd in de Nederlandse samenleving. Om de adviescommissie te kunnen faciliteren in hun verkenning heeft Panteia in 2021 een vervolgonderzoek gedaan: een inventarisatie naar het huidige educatieve aanbod over de geschiedenis van Nederlands-Indië. Uit deze inventarisatie bleek dat de geschiedenis vaak versnipperd en beperkt aan bod komt in het regulier onderwijs en dat er buiten het regulier onderwijs een groot aanbod is aan educatiemateriaal over deze geschiedenis dat potentieel kan bijdragen aan kennisvergroting over de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië. Recentelijk heeft de Commissie een onderzoek laten uitvoeren naar musea die zich richten op de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië. Uit het onderzoek kwam naar voren dat er kansen liggen bij musea die een minder sterke link met de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië hebben om juist meer aandacht te schenken aan deze geschiedenis. Verder ziet de Commissie kansen in het bredere cultureel erfgoedveld, waaronder gebouwd erfgoed, archieven, monumenten en hieraan gerelateerde publieksactiviteiten. Om tot een gedegen en volledig advies te komen heeft de Commissie aan Panteia gevraagd aanvullend onderzoek te doen.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van de opdracht is om te komen tot **concrete adviezen/ beleidsmaatregelen/ samenwerkingsprocessen die erop zijn gericht om de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië duurzaam te verankeren in en tussen erfgoedinstellingen, roerend en onroerend erfgoed daarbij te betrekken, en die ertoe leiden dat erfgoedinstellingen elkaar rondom deze thematiek kunnen versterken**. De adviezen dienen haalbaar te zijn, draagvlak te hebben, duurzaam te zijn en meerstemmigheid te waarborgen.

De volgende hoofdvragen stonden centraal bij deze opdracht:

- 1 Welke mogelijkheden zijn er om duurzaam meer aandacht te besteden aan de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië bij erfgoedinstellingen zonder permanente focus op deze geschiedenis? Welke beleidsmaatregelen of samenwerkingsprocessen kunnen hieraan bijdragen?
- 2 Hoe kunnen erfgoedinstellingen met en zonder focus op deze geschiedenis samenwerken en elkaar versterken om duurzaam meer aandacht te besteden aan de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië?
- 3 Welke mogelijkheden zijn er om roerend en onroerend erfgoed in brede zin in te zetten om duurzaam meer aandacht te krijgen voor de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië bij een breed publiek?

Om ideeën op te halen hebben wij eerst 15 interviews afgenomen onder erfgoedinstellingen en -experts. Vervolgens hebben wij 2 onlinefocusgroepen georganiseerd en tijdens deze digitale bijeenkomsten de opgehaalde ideeën getoetst op haalbaarheid, draagvlak, duurzaamheid en meerstemmigheid. Daarna hebben wij nog 3 aanvullende interviews gehouden waarin de focus lag op ideeën voor een gezamenlijke, toekomstgerichte strategie vanuit het werkveld, procesmatige en duurzame werkwijzen en mogelijkheden hoe de overheid dit beleid zou kunnen ondersteunen en faciliteren.

1.3 Leeswijzer

- In **hoofdstuk 2** bespreken wij *concrete adviezen/ beleidsmaatregelen/ samenwerkingsprocessen die erop zijn gericht om de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië duurzaam te verankeren in en tussen erfgoedinstellingen, roerend en onroerend erfgoed daarbij te betrekken, en die ertoe leiden dat erfgoedinstellingen elkaar rondom deze thematiek kunnen versterken*. Ze vormen tegelijkertijd de basis en voorwaarden voor de realisatie van drie concrete ideeën die staan uitgewerkt in hoofdstuk 3. De adviezen zijn gebaseerd op informatie die wij hebben opgehaald uit 15 interviews, 2 focusgroepen en 3 aanvullende interviews.
- In **hoofdstuk 3** presenteren wij *drie concrete ideeën* (een handboek, een digitale kalender en een inzamelactie voor erfgoed in particulier bezit) die zijn voortgekomen uit de eerste 15 interviews en 2 focusgroepen. Bij de totstandkoming van deze ideeën hebben instellingen met en zonder focus op de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië getracht een antwoord te geven op de vragen *hoe erfgoedinstellingen zonder expertise op dit gebied duurzaam meer aandacht kunnen besteden aan deze geschiedenis* (deels vraag 1) en *hoe*

instellingen met die expertise hen en elkaar daarin kunnen versterken (deels vraag 2). Deze ideeën beogen ook de vraag te beantwoorden welke mogelijkheden er zijn om roerend en onroerend erfgoed in brede zin in te zetten om duurzaam meer aandacht te krijgen voor de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië bij een breed publiek (vraag 3).

- **In bijlage 1** is een uitgebreide beschrijving van de gehanteerde onderzoeksmethode te vinden. Uit de 15 interviews onder experts en instellingen kwamen in totaal 8 ideeën voort. De volledige lijst met 8 ideeën deelden wij met de deelnemers van 2 digitale focusgroepen. In de eerste focusgroep selecteerden de deelnemers met elkaar 3 beste ideeën om verder op door te gaan en daarnaast kwamen er nog extra ideeën en aandachtspunten ter tafel. Vervolgens zijn er nog 3 extra aanvullende interviews gehouden met het veld om dieper in te gaan op beleidsmaatregelen, werkwijzen en processen.
- **In bijlage 2** is de volledige lijst met aangedragen ideeën uit het veld te vinden.
- **In bijlage 3 en 4** volgen respectievelijk de lijst met geïnterviewde instellingen en de lijst met deelnemers van de focusgroepen.

2

2 Adviezen: beleid, werkwijzen en processen

In dit hoofdstuk bespreken wij 9 adviezen die betrekking hebben op beleid, werkwijzen en processen. Ze zijn erop gericht om de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië duurzaam te verankeren in en tussen erfgoedinstellingen en roerend en onroerend erfgoed daarbij te betrekken. Daarnaast moeten de voorgestelde beleidsmaatregelen, werkwijzen en processen ertoe leiden dat erfgoedinstellingen elkaar rondom deze thematiek kunnen versterken. De adviezen zijn gebaseerd op informatie die wij hebben opgehaald uit 15 interviews, 2 focusgroepen en 3 aanvullende interviews. Het geheel aan adviezen vormt ook de basis/ de voorwaarden voor de uitvoering van drie concrete, uitgewerkte ideeën die volgen in hoofdstuk 3.

2.1 Een centrale, coördinerende structuur

Advies 1: Stel een kwartiermaker aan

Mogelijke uitvoerders: VWS, OCW, Raad voor Cultuur

Het eerste en belangrijkste advies om de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië duurzaam te verankeren in en tussen erfgoedinstellingen luidt: stel een kwartiermaker aan. De erfgoedsector is heel breed en het is gecompliceerd om een dergelijk thema door heel het veld te verweven. Uit de gesprekken met de verschillende stakeholders (organisaties met én zonder permanente focus op deze geschiedenis) blijkt dat er behoefte bestaat aan een structuur waarin expertise en initiatieven op dit thema worden gekanaliseerd. Er wordt al veel op dit thema gedaan, maar het erfgoedveld is heel erg versnipperd op dit thema. Ideeën om kennis en initiatieven bij elkaar te brengen en te delen staan beschreven in hoofdstuk 3, maar er is een kwartiermaker nodig om dit soort ideeën aan te jagen en te managen. Er is ook een kwartiermaker nodig om het thema te agenderen, het veld te enthousiasmeren en de voorwaarden te scheppen om hieraan mee te doen. Vervolgens kan de uitwerking daarna worden overgelaten aan de dynamiek van het veld.

Commissie samenstellen en het thema interdepartementaal agenderen

De Raad voor Cultuur kan een rol spelen bij het samenstellen van een Commissie: zij kan een commissie in het leven roepen en dit agenderen bij de minister. Het is vervolgens belangrijk om een link te maken met OCW en eventuele andere ministeries waar dit thema op aansluit. Een mogelijkheid is om de voorzitter van de Commissie Versterking Kennis Voormalig Nederlands-Indië het onderwerp te laten agenderen tijdens een interdepartementaal overleg.

Mogelijke organisaties die vanwege hun expertise, rol en netwerken zitting zouden kunnen nemen in een dergelijke Commissie rondom dit thema zijn:

- Indisch Herinneringscentrum (IHC)
- Moluks Historisch Museum (MHM)
- Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)
- Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN)
- Museumvereniging

Advies 2: Organiseer een werkconferentie als aftrap

Mogelijke uitvoerders: VWS, OCW, de nieuw aan te stellen kwartiermaker

Het tweede advies luidt: organiseer een werkconferentie als aftrap en stel samen met het erfgoedveld het kader en het doel vast. Om commitment onder de vele stakeholders te garanderen en te voorkomen dat het veld gefragmenteerd blijft is het belangrijk dat het veld vanaf het begin wordt betrokken bij het vaststellen van het kader en het doel. In een werkconferentie kunnen het kader en doel in samenspraak met alle stakeholders worden vastgesteld, de uitwerking kan vervolgens worden overgelaten aan de dynamiek van het veld.

Advies 3: Stel een budget ter beschikking

Mogelijke uitvoerders: VWS, OCW, eventueel andere ministeries

Naast het aanstellen van een kwartiermaker en het vaststellen van een doel en kader is het van belang om een budget ter beschikking te stellen. Zonder budget blijft het met name lastig voor de kleinere organisaties om activiteiten rondom het thema te ontwikkelen. Als voorbeeld, tijdens de gesprekken werd de *fair practice code* aangehaald. Organisaties werden verplicht aan deze code te voldoen maar in eerste instantie werd er geen extra geld voor beschikbaar gesteld. Dit bracht met name de kleinere organisaties in de problemen.

De organisaties die wij hebben gesproken raden aan om het budget beschikbaar te stellen in de vorm van een laagdrempelig fonds of microkrediet: er zijn veel mensen en organisaties die iets op de eigen plek willen doen met dit thema, maar die net dat budget missen. Het is raadzaam om dit laagdrempelig te houden: noem het eventueel geen fonds, maar een **budget voor bottom-up initiatieven**. Op deze manier is het toegankelijk voor kleinere organisaties en zzp'ers en kan een breed en divers publiek worden bereikt.

Om dit soort initiatieven duurzaam te maken zijn ook grotere acties nodig zoals opgenomen in hoofdstuk 3. Daarom is het raadzaam om daar ook een apart budget voor in te stellen. Deze 'grotere' acties kunnen worden gecoördineerd door de Commissie.

Advies 4: Organiseer een jaarlijks terugkerende bijeenkomst

Mogelijke uitvoerders: de nieuw aan te stellen kwartiermaker

Zoals eerder aangegeven is het veld versnipperd. Wij raden daarom aan dat de nieuw aan te stellen kwartiermaker een jaarlijks terugkerende bijeenkomst organiseert voor het erfgoedveld. Op deze manier blijft uitwisseling tussen de verschillende organisaties mogelijk, kunnen ter inspiratie goede voorbeelden worden gepresenteerd, blijft het thema op de agenda en kan er samen met het veld worden

bepaald in hoeverre de met elkaar vastgestelde doelen worden behaald en eventueel moeten worden bijgesteld.

Om commitment onder instellingen in heel Nederland te behouden wordt deze bijeenkomst bij voorkeur door de jaren heen verspreid door het noorden, zuiden, oosten en westen van het land georganiseerd. Daarnaast zijn provincies vaak beter op de hoogte van wat er in aanpalende provincies gebeurt dan in de provincies die wat verder weg liggen.

Een jaarlijks terugkerende bijeenkomst voor erfgoedinstellingen draagt bij aan vergroting van kennis over, het inzicht in en het begrip van de geschiedenis over voormalig Nederlands-Indië, zoals opgenomen in het overkoepelende beleid van de Collectieve Erkenning onder Actielijn 1 – Kennis in het 'projectplan Collectieve Erkenning Indische gemeenschap in Nederland'¹. Dit geldt voor zowel de kennis over dit onderwerp binnen het erfgoedveld zelf als en voor de kennis die zij uitdraagt naar het brede publiek toe.

2.2 Aansluiting bij actuele ontwikkelingen

Advies 5: Redeneer vanuit actuele trends en ontwikkelingen

Mogelijke uitvoerders: VWS, OCW, de nieuw aan te stellen kwartiermaker, erfgoedinstellingen

Redeneer vanuit bestaande (erfgoed-)trends en ontwikkelingen. Zoals bijvoorbeeld het Verdrag van Faro, waarbij de mens en samenleving centraal worden gesteld en hun relatie met erfgoed, en bij actuele ontwikkelingen in de erfgoedzorg die te maken hebben met meerstemmigheid, co-creatie, burgerinitiatief en burgerexpertise.

Om de kennis over, het inzicht in en het begrip van de geschiedenis over voormalig Nederlands-Indië te vergroten en bij een breed publiek onder de aandacht te brengen is het van belang om het actueel te maken en aan te sluiten bij de belevingswereld van zowel jongeren als ouderen. Het is daarbij belangrijk om duidelijk te maken waarom het een enorme meerwaarde heeft om deze verhalen te vertellen, ook voor de instellingen zelf. Wat maakt deze verhalen de moeite waard? Hoe verhouden ze zich tot thema's die vandaag de dag aan de orde zijn zoals vluchtelingenstromen, onafhankelijkheidsstrijd, discriminatie, wereldburgerschap, superdiversiteit, het slavernijverleden etc.?

Advies 6: Faciliteer onderzoek naar collecties

Mogelijke uitvoerders: VWS, OCW, Indisch Herinneringscentrum, Museum voor Wereldculturen en Rijksmuseum

Zorg ervoor dat experts de kans krijgen om onderzoek te doen naar collecties, naar het voorbeeld van het fellowship programma dat het Rijksmuseum momenteel al biedt. Op deze manier worden er studenten bij het erfgoed betrokken en niet alleen de gevestigde orde en programma's die al lopen. Door onderzoek naar collecties te faciliteren worden kennis en erfgoed rondom de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië verder ontsloten en beschikbaar gemaakt voor een breed publiek.

¹ 'Projectplan Collectieve Erkenning Indische gemeenschap Nederland. Een extra impuls 2021-2024', pagina 4, link: <https://open.overheid.nl/repository/rnl-e1e04d37-49c0-4152-9ef4-34e77cc5ede3/1/pdf/collectieve-erkenning-indische-gemeenschap-in-nederland.pdf>

Met financiering van VWS en OCW zouden de volgende instellingen een dergelijk fellowship programma kunnen opzetten en aanbieden: Museum voor Wereldculturen, Museum Sophiahof en Rijksmuseum.

Advies 7: Laat relevante (erfgoed)instellingen aansluiten bij het Canonnetwerk
Mogelijke uitvoerders: VWS, OCW, de nieuw aan te stellen kwartiermaker

Laat relevante instellingen aansluiten bij het Canonnetwerk en zet het thema in bij programma's die al lopen zoals de Canon van Nederland die aan 18-jarigen werd gepresenteerd. Er is in het veld een roep om een Nationaal Historisch Museum, en dan is het ook van belang aandacht te schenken aan dit onderdeel van de geschiedenis vanuit het venster Indonesië. Op dit moment worden oorlogsmisdaden wel belicht, maar andere thema's zijn nog onderbelicht. Een relevante instelling die bijvoorbeeld zou kunnen aansluiten is Museum Sophiahof (specifiek Indisch Herinneringscentrum en Moluks Museum).

2.3 Een focus op erfgoed in de fysieke ruimte

Advies 8: Zet in op locaties met een historische relatie tot deze geschiedenis en vertel hun (negatieve én positieve) verhalen

Mogelijke uitvoerders: VWS, OCW, de nieuw aan te stellen kwartiermaker

Laat een kwartiermaker (advies 1) een overzicht maken van locaties en plekken met een historische relatie tot de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië, met daarbij wie er verantwoordelijk voor is. Er zijn veel locaties en plekken in Nederland die vanuit de collectie of historie een directe relatie hebben met deze geschiedenis. Hoewel er potentieel ligt om de verhalen die bij deze plekken horen bij een breed publiek onder de aandacht te brengen, wordt er momenteel met veel van deze locaties en plekken nog niets of weinig gedaan. In sommige gevallen komt dit doordat er **kwartiermakers**/ tussenpersonen nodig zijn om de verhalen van deze plekken verder te ontsluiten, omdat ze worden beheerd door partijen zoals Staatsbosbeheer, gemeenten, provincies etc. Een specifiek voorbeeld dat naar voren kwam in de gesprekken met het veld was Radiokootwijk. Deze plek wordt beheerd door Staatsbosbeheer. De nieuw aan te stellen Commissie (zie advies 1) kan in een dergelijk geval als kwartiermaker optreden en een project opzetten om de plek onder aandacht te brengen bij een breed publiek.

Ondersteun daarbij niet alleen de initiatieven die de donkere kant van deze geschiedenis belichten, maar juist ook die de positieve en mooie verhalen over deze geschiedenis vertellen. Probeer daarbij ook aansluiting te vinden met de belevingswereld van jongeren door te redeneren vanuit bestaande ontwikkelingen en trends (zie advies 5).

2.4 Deze geschiedenis als onlosmakelijk deel van het geheel

Advies 9: Zet indirect in op ontsluiting van kennis over deze geschiedenis door algemene projecten en programma's te stimuleren

Mogelijke uitvoerders: VWS, OCW, BZ

Op basis van de gevoerde gesprekken adviseren wij om ook in de breedte in te zetten op ontsluiting van kennis over voormalig Nederlands-Indië en de diverse groepen die aan deze geschiedenis verbonden zijn. Specifiek kan dit door algemene projecten en

programma's in de breedte te stimuleren. De geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië is een onlosmakelijk onderdeel van de Nederlandse geschiedenis. Verhalen en sporen zijn daarom overal terug te vinden: o.a. herdenkingsjaar 2023, het ambachtenprogramma etc.

Voorbeelden:

- Steun de Nederlandse Unesco Commissie in hun ambities om cultuur in te zetten als sturende kracht voor een vreedzame samenleving.
- Zet in op specifieke regelingen bij fondsen die over brede thema's gaan en niet voor specifieke groepen bedoeld zijn, zoals: de [Open oproep beladen geschiedenis](#) van het Mondriaanfonds of het [Matching Fund](#) van Dutch Culture.
- Sluit aan op de huidige samenwerking met Indonesië, bijvoorbeeld d.m.v. Internationaal Cultuurbeleid. Zorg ervoor dat het geen 'navelstaren' wordt: in Indonesië vindt men dit onderwerp minder belangrijk dan in Nederland. Het is belangrijk om daar bewust van te zijn en bewust naar de toekomst te kijken, naar de impact van het verleden op gemeenschappen in het heden.

3

3 Drie concrete ideeën

In dit hoofdstuk presenteren wij drie ideeën die zijn voortgekomen uit de eerste 15 interviews en 2 focusgroepen. Deze ideeën konden op een breed draagvlak rekenen onder de gesproken instellingen. Bij de totstandkoming van deze ideeën hebben instellingen met en zonder focus op de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië getracht een antwoord te geven op de vragen hoe erfgoedinstellingen zonder expertise op dit gebied duurzaam meer aandacht kunnen besteden aan deze geschiedenis (deels vraag 1) en hoe instellingen met die expertise hen en elkaar daarin kunnen versterken (deels vraag 2). Deze ideeën beogen ook de vraag te beantwoorden welke mogelijkheden er zijn om roerend en onroerend erfgoed in brede zin in te zetten om duurzaam meer aandacht te krijgen voor de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië bij een breed publiek (vraag 3).

3.1 Handboek erfgoed in de openbare ruimte

Mogelijke uitvoerders: VWS, OCW, RCE, de nieuw aan te stellen kwartiermaker (zie hoofdstuk 2), Museumvereniging, vereniging van gemeenten, instellingen en experts die al bezig zijn met erfgoed in de openbare ruimte

Soort activiteit	Een praktisch handboek (digitaal en/of hard copy) en bijbehorende workshops voor het organiseren van duurzame initiatieven en het aangaan van duurzame samenwerkingen die Nederlands-Indisch erfgoed in de fysieke omgeving zichtbaar maken, er context aan geven en deze geschiedenis daarmee bij een breed publiek onder de aandacht brengen.
Thema en perspectief	Nederlands-Indisch erfgoed in de openbare ruimte: verschillende thema's en perspectieven.
Verbonden aan specifiek erfgoed	Nee (divers)
Inzetbaarheid van de activiteit	Breed
Vorm betrokken erfgoed	Erfgoed in de fysieke omgeving, daarbij kan roerend en onroerend erfgoed worden betrokken.
Periode van het betrokken erfgoed	Postkoloniale tijd, onafhankelijkheidsoorlog, koloniale tijd

Locatie	Divers
Duurzaamheid	Tijdelijke en permanente initiatieven die potentieel kunnen worden gedupliceerd worden in dit handboek opgenomen, met het oog op verduurzaming van deze initiatieven, het tot stand brengen van langdurige samenwerkingen en uitwisseling van expertise tussen erfgoedinstellingen rondom deze thematiek en aandacht voor dit erfgoed.
Doelgroepen	Culturele- en erfgoedinstellingen, experts, toeristische organisaties en gemeenten.
Planning	<p>Jaar 1: Aanwijzen van een coördinerende en implementerende partij, samenstellen van een bestuur en adviesraad, een implementatie- en disseminatieplan vormgeven.</p> <p>Jaar 2: Samenstellen van het handboek, benaderen van partijen die het handboek gaan verspreiden, vormgeven en planning van workshops door instellingen die in het handboek genoemd worden. Aan het einde van jaar 2: lancering van het handboek en samenstellen van het jaarplan voor jaar 3, met een focus op verspreiding van het handboek en de vormgeving en implementatie van workshops.</p> <p>Jaar 3: Implementatie van de workshops, disseminatie van de resultaten naar betrokken stakeholders. Het opstellen van een plan voor jaar 4.</p> <p>Jaar 4: Evaluatie van de implementatie en resultaten van jaar 1-3, disseminatie van de resultaten naar betrokken stakeholders.</p>

Beschrijving

Het samenstellen van een praktisch handboek dat knowhow samenbrengt met betrekking tot Indisch erfgoed in de fysieke omgeving, met daarin bestaande initiatieven en organisaties opgenomen die dit erfgoed zichtbaar maken, er context aan geven en een breed publiek weten aan te spreken. De selectie zal bestaan uit initiatieven die succesvol, betaalbaar en haalbaar waren, met daarbij aandacht voor:

- Naam en soort initiatief (voorbeelden: wandelingen, fietstochten, QR-codes op historisch relevante plekken, samenwerkingen tussen culturele en erfgoedinstellingen, breed opgezette, multidisciplinaire projecten waarbij nauw wordt samengewerkt met het publiek (zoals Sporen van Smaragd in Smaragd));
- Omschrijving van het betrokken erfgoed (roerend en/ of onroerend erfgoed, immaterieel/ materieel, periode (de koloniale periode, de tweede wereldoorlog in voormalig Nederlands-Indië, het einde van de koloniale periode en de postkoloniale periode) , perspectieven en ervaringsgroepen die inherent verbonden zijn aan het erfgoed in kwestie);
- Locatie van het betrokken erfgoed (regio, grootte stad/ dorp);
- Duurzaamheid: tijdelijk/ permanent (indien tijdelijk, potentie hoe dit duurzaam in te zetten);
- Periode dat het initiatief plaatsvindt/ -vond;
- Programmering: inhoudelijke omschrijving betrokken (educatief) materiaal, aandacht voor periode/ perspectieven/ groepen:

- Personeel: betrokken expertise;
- Partners: betrokken partnerorganisaties en experts;
- Publiek: kleinschalig (dorp)/ grootschalig (stad), doelgroep(en) en hoe deze werden betrokken en/ of bereikt, wat daarvoor nodig was;
- Aandachtspunten, lessons learnt bij het organiseren van een dergelijk initiatief;
- Beschrijving van mogelijkheden voor het uitbreiden of dupliceren van dit initiatief;
- Contactgegevens van betrokken expert(s).

Strategisch beleid

Het idee van een praktisch handboek voor initiatieven rondom erfgoed in de openbare ruimte sluit aan bij het overkoepelende beleid van de Collectieve Erkenning van de Indische en Molukse gemeenschap, specifiek actielijn 2 – Erfgoed. Het handboek draagt bij aan traject 2 onder deze actielijn: versterking van het erfgoed en investeren in de toekomst². Door het hele land worden er op verschillende beleidsniveaus (lokaal, regionaal, nationaal en internationaal/ Europees) al veel initiatieven georganiseerd die aandacht schenken aan het Nederlands-Indisch erfgoed. Veel van deze initiatieven zijn tijdelijk en/ of blijven binnen een beperkte groep. Het veld is versnipperd. Veel erfgoedinstellingen besteden tijdelijk aandacht aan deze geschiedenis, hebben de wens om dit te doen maar weten niet hoe dit aan te pakken of hebben hier überhaupt nooit over nagedacht.

Een praktisch handboek rondom Nederlands-Indisch erfgoed in fysieke omgeving, biedt experts en instellingen die momenteel geen permanente focus hebben op deze geschiedenis handvatten om bestaande ideeën concreet vorm te geven, nieuwe ideeën op te doen, bestaande initiatieven duurzaam in te zetten, duurzame samenwerkingen rondom deze thematiek aan te gaan en deze geschiedenis bij een breed publiek onder de aandacht brengen. Indirect draagt het handboek zo ook bij aan 'Actielijn 1- Kennis' van het projectplan van het overkoepelende beleid van de Collectieve Erkenning: vergroting van kennis over, inzicht in en begrip van de geschiedenis over voormalig Nederlands-Indië.

Te betrekken partijen

- Financierende partij: VWS, OCW;
- Coördinerende en implementerende partij: een nieuw aan te stellen kwartiermaker (zie hoofdstuk 2);
- Begeleidingscommissie: een samenstelling van experts die meedenken over de ontwikkeling en verspreiding van het handboek en bijbehorende workshops;
- Bestuur: 3 experts in opdracht van het Ministerie van VWS (bijvoorbeeld huidige leden Commissie Versterking kennis voormalig Nederlands-Indië);
- Verspreiding: Museumvereniging, vereniging van gemeenten, instellingen die al bezig zijn met erfgoed in de openbare ruimte.

Mogelijke experts om in overweging te nemen voor de begeleidingscommissie:

- BAK (Utrecht);

² 'Projectplan Collectieve Erkenning Indische gemeenschap Nederland. Een extra impuls 2021-2024', pagina 4, link: <https://open.overheid.nl/repository/rnl-e1e04d37-49c0-4152-9ef4-34e77cc5ede3/1/pdf/collectieve-erkenning-indische-gemeenschap-in-nederland.pdf>

- Unesco;
- Stichting Pelita: organiseert wandelingen in de openbare ruimte;
- Nationale Herdenking 15 augustus 1945: kennis van het betrekken en bereiken van jongeren;
- Imagine IC: expert op het gebied van de inclusieve methode, het betrekken en faciliteren van netwerken en gemeenschappen;
- Framer Framed: (wellicht in de persoon van Meta Knol, Leiden European City of Science, voormalig directeur Lakenhal, medeoprichter en voormalig bestuurslid Framer Framed);
- Rapti Miedema, Hoofd Bureau Erfgoed en Pilots bij Mondriaan Fonds en Bestuurslid ICOM Nederland;
- Lieuwe Jongsma, Conservator Geschiedenis, Groninger Museum: had een coördinerende rol in het project Bitterzoet Erfgoed, trad op als expert en klankbord voor instellingen die zelf weinig kennis in huis hadden over het thema;
- Kroon & Wagtberg Hansen, Kunsthistorisch Projectmanagement: coördinerende rol in het breed uitgezette project 'Sporen van Smaragd. Indisch erfgoed in Den Haag, 1853-1945'.

3.2 Interactieve kalender als kapstok voor canonisering

Mogelijke uitvoerders: VWS, OCW, de nieuw aan te stellen kwartiermaker (zie hoofdstuk 2), Netwerk Oorlogsbronnen, KIEN, DEN

Soort activiteit	Een interactieve, digitale jaarkalender waarin alle (ook controversiële) data en activiteiten die verband houden met de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië een plaats krijgen, met ruimte voor context.
Thema en perspectief	Verschillende thema's en perspectieven.
Verbonden aan specifiek erfgoed	Nee (divers)
Inzetbaarheid van de activiteit	Breed
Vorm betrokken erfgoed	Materieel, immaterieel, roerend en onroerend erfgoed
Periode van het betrokken erfgoed	Postkoloniale tijd, onafhankelijkheidsoorlog, koloniale tijd
Locatie	Divers
Duurzaamheid	De kalender zou als kapstok kunnen dienen voor de canonisering van de complexe geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië. Verder wordt langdurige wisselwerking tussen instellingen met en zonder focus gestimuleerd door dit initiatief aan te jagen en te coördineren vanuit een centrale kwartiermaker (zie hoofdstuk 2, advies 1). Terugkerende herdenkingsdata, daaraan verbonden tijdelijke en permanente initiatieven rondom materieel en immaterieel erfgoed en links naar digitaal erfgoed worden centraal in de

	kalender opgenomen. Het brengt data, initiatieven en erfgoed op een centrale plek samen, met het oog op duurzame aandacht voor dit erfgoed en om versnippering van het veld tegen te gaan.
Doelgroepen	Culturele- en erfgoedinstellingen, experts, toeristische organisaties, gemeenten, jongeren, algemeen publiek. Het is een interactieve kalender, dus deze kan worden aangevuld door zowel erfgoedinstellingen als de diverse netwerken van de gemeenschappen zelf. Top-down en bottom-up moet beide kanten op werken.
Planning	<p>Jaar 1: Aanwijzen van een coördinerende en implementerende partij, samenstellen van een bestuur en adviesraad, een implementatie- en disseminatieplan vormgeven.</p> <p>Jaar 2: Samenstellen van de kalender, benaderen van partijen die als eerste invulling zullen geven aan de kalender en informatie hierover zullen verspreiden, vormgeven en planning van workshops door instellingen. Aan het einde van jaar 2 lancering van de kalender en samenstellen van het jaarplan voor jaar 3, met een focus op verspreiding van het de kalender en de vormgeving en implementatie van workshops.</p> <p>Jaar 3: Implementatie van de workshops, disseminatie van de resultaten naar betrokken stakeholders. Het opstellen van een plan voor jaar 4.</p> <p>Jaar 4: Evaluatie van de implementatie en resultaten van jaar 1-3, disseminatie van de resultaten naar betrokken stakeholders.</p>

Beschrijving

Het initiëren van een interactieve, digitale jaarkalender waarin alle data en activiteiten die verband houden met de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië een plaats krijgen.

Om een gezamenlijke kalender te realiseren is het van belang om een gedegen beginpunt te maken: een inventarisatie van zo objectief mogelijke momenten, eventueel al aangevuld met contextuele uitleg. Vervolgens kan de kalender worden aangevuld door zowel erfgoedinstellingen als door de diverse netwerken van gemeenschappen zelf. (Top-down en bottom-up moet beide kanten op werken.) Het idee is dat er in de kalender ook 'ingewikkelde data' worden opgenomen, dat de kalender ruimte biedt voor context, controversiële geschiedenis bespreekbaar maakt en diversiteit laat zien. Door de kalender op een inclusieve manier open te stellen voor aanvullingen vanuit diverse netwerken kan het bijdragen aan een gevoel van erkenning binnen verschillende groepen. De kalender kan dienen als een soort kapstok, als ruggengraat voor de canonisering van deze geschiedenis.

Voorbeelden van data die in de kalender kunnen worden opgenomen zijn 15 augustus en 4 mei, maar ook andere data die belangrijk zijn voor herdenking en die ervoor zorgen dat deze geschiedenis meer dialoog krijgt.

Er kunnen verhalen vanuit allerlei perspectieven bij de kalender betrokken worden (bijvoorbeeld ook de buschauffeur die de Molukkers bij aankomst in Nederland ophaalden bij de Lloyd kade in Rotterdam). Aanvullingen vanuit de diverse netwerken kunnen bestaan uit data, activiteiten, maar ook uit audio- en beeldfragmenten en persoonlijke verhalen.

Strategisch beleid

De lancering van een interactieve, digitale kalender rondom erfgoed en data verbonden aan de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië sluit aan bij het overkoepelende beleid van de Collectieve Erkenning van de Indische en Molukse gemeenschap. Specifiek sluit het aan bij de doelen van actielijnen 1 en 2 die zijn opgenomen in het projectplan 'Collectieve Erkenning Indische gemeenschap in Nederland. Een extra impuls 2021-2024'³: de kalender heeft de potentie de kennis over de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië te vergroten en het maakt erfgoed dat verbonden is aan deze geschiedenis beschikbaar, ook voor volgende generaties. Het sluit aan bij en is een aanvulling op de drie trajecten die in dit actieplan zijn ondergebracht onder Actielijn 2 – Erfgoed:

- 1 Indisch erfgoed digitaal: een zogenaamde digitale inhaalslag om bronnenmateriaal substantieel en duurzaam beschikbaar te maken, zodat het gebruikt kan worden voor reconstructie (bijvoorbeeld door nabestaanden) en educatie.
- 2 Versterking van het erfgoed en investeren in de toekomst. Het opstellen en uitvoeren van een regeling gericht op het bestendigen en vernieuwen van het Indisch erfgoed.
- 3 Verhalen Vastleggen. Ervaringen van de eerste generatie Indische Nederlanders worden audiovisueel vastgelegd en samengebracht met al bestaande audiovisuele getuigenissen.

Te betrekken partijen

- Financierende partij: VWS, OCW;
- Coördinerende en implementerende partij: een nieuw aan te stellen kwartiermaker (zie hoofdstuk 2);
- Begeleidingscommissie: een samenstelling van experts die meedenken over de ontwikkeling en verspreiding van de interactieve kalender en bijbehorende workshops;
- Ontwerp: Netwerk Oorlogsbronnen, DEN;
- Inhoudelijk/ toevoegen immaterieel erfgoed: KIEN;
- Verspreiding: Museumvereniging, vereniging van gemeenten, erfgoedinstellingen, Unesco, scholen;
- Scholen: nodig hen uit om een verhaal te adopteren in de buurt en te helpen om verhalen tot leven te brengen;
- Lokale organisaties en clubs: nodig hen uit om wandelingen te organiseren, door het betrekken van buurtbewoners, vrijwilligers.

³ 'Projectplan Collectieve Erkenning Indische gemeenschap Nederland. Een extra impuls 2021-2024', link: <https://open.overheid.nl/repository/rnl-e1e04d37-49c0-4152-9ef4-34e77cc5ede3/1/pdf/collectieve-erkenning-indische-gemeenschap-in-nederland.pdf>

3.3 Landelijke inzamelacties voor particulier erfgoed

Mogelijke uitvoerders: VWS, OCW, de nieuw aan te stellen kwartiermaker (zie hoofdstuk 2), Museum Bronbeek, DEN, KB, Europeana, Westerbork, Amsterdams Archief, Unesco

Soort activiteit	Landelijke terugkerende inzamelacties voor particulier erfgoed met het thema voormalig Nederlands-Indië
Thema en perspectief	Verschillende thema's en perspectieven.
Verbonden aan specifiek erfgoed	Divers materieel en immaterieel erfgoed in particulier bezit.
Inzetbaarheid van de activiteit	Breed
Vorm betrokken erfgoed	Materieel en immaterieel erfgoed
Periode van het betrokken erfgoed	Postkoloniale tijd, onafhankelijkheidsoorlog, koloniale tijd
Locatie	Divers
Duurzaamheid	Een goede organisatie en een sterk collectieplan staan aan de basis van het al dan niet duurzaam slagen van dit initiatief. In tegenstelling tot de bestaande actie 'Niet weggooien', moet dit een doorlopend initiatief worden en dus niet op 2 momenten in het jaar gepromoot worden. Er is haast bij om erfgoed in particulier bezit veilig te stellen. Het zou 10 jaar moeten doorlopen, goed georganiseerd worden en er moet goed nagedacht worden waar en hoe collecties kunnen worden verzameld en duurzaam worden opgeslagen. Door workshops en een informatiepunt/ ombudsman in het leven te roepen worden families interactief betrokken hierbij, wat de duurzaamheid van dit initiatief ook ten goede zal komen.
Doelgroepen	Het idee is om dit initiatief zo breed mogelijk uit te zetten en een brede doelgroep te bereiken. Daarbij het gaat om het verzamelen van privéverhalen en -collecties die meerdere perspectieven met zich mee brengen en diverse kanten van deze geschiedenis laten zien.
Planning	Jaar 1: Aanwijzen van een coördinerende en implementerende partij, samenstellen van een bestuur en adviesraad, een implementatie- en disseminatieplan vormgeven. Vaststellen waar behoefte aan is, checklist samenstellen, informatiepunt in het leven roepen en/ of ombudsman aanwijzen, stevig collectieplan opstellen, fysieke plek bepalen waar het materiaal kan worden ontvangen en bewaard. Jaar 2: Vormgeven en planning van workshops door instellingen. Particulieren opzoeken die hun collecties willen en kunnen laten digitaliseren, collectiebeleid wij verspreiden via websites van musea. Aan het einde van jaar 2: eerste

	<p>inzamelactie en samenstellen van het jaarplan voor jaar 3, met een focus op verspreiding van de actie en de vormgeving en implementatie van workshops.</p> <p>Jaar 3: Implementatie van de workshops, disseminatie van de resultaten naar betrokken stakeholders. Het opstellen van een plan voor jaar 4.</p> <p>Jaar 4: Evaluatie van de implementatie en resultaten van jaar 1-3, disseminatie van de resultaten naar betrokken stakeholders.</p> <p>Jaar 5-10: tweejaarlijkse inzamelacties.</p>
--	--

Beschrijving

De actie ‘Niet Weggooien’ is een bestaand initiatief van musea en instellingen die zich met de Tweede Wereldoorlog bezighouden. Het doel is om voorwerpen en documenten uit de oorlogsjaren die in particulier bezit zijn te verwerven en te bewaren voor de toekomst. Een vergelijkbaar initiatief zou kunnen worden uitgevoerd met het thema voormalig Nederlands-Indië.

Het initiatief kan in eerste instantie het beste zo breed (qua perspectief en doelgroep) en zo snel mogelijk in gang worden gezet, met een looptijd van 10 jaar. Er is haast bij omdat de eerste generatie die de oorlog in voormalig Nederlands-Indië heeft meegemaakt/ daarvandaan komt begint weg te vallen en families vaak niet weten wat ze met de materialen moeten doen. Het zal vooral gaan om persoonlijke verhalen en om documentair erfgoed: familiefotoboeken en dagboeken kunnen heel relevant zijn. Een voorbeeld hiervan is de collectie van brieven van ‘troostmeisjes’ die in Den Haag zijn verzameld. Deze historische documenten waren anders wellicht verloren gegaan. Daarnaast kunnen er op deze manier ook objecten worden verzameld.

Het idee werd in de focusgroepen met veel enthousiasme ontvangen en besproken. Het initiatief sluit aan bij de Unesco benadering: meer belang aan documentair erfgoed. Daar zijn ook al formats voor bedacht over hoe dit aan te pakken. Er kan een verzamelpunt komen voor dit soort documentair erfgoed. Met behulp van de nationale UNESCO commissie kan een partner worden gevonden en toegewerkt worden naar een gehele geschiedenis – als onderdeel van de Nederlandse geschiedenis.

Hoe dit idee vorm te geven?

- Vaststellen waar behoefte aan is, waar de hiaten zitten en vanuit die invalshoek de actie verder vormgeven en een thema bepalen.
- Een checklist samenstellen: aan de hand van deze lijst kan het publiek bepalen of iets van waarde is en besluiten om materialen over te dragen.
- Een informatiepunt in het leven roepen en/ of een ombudsman aanwijzen voor een bepaalde periode (bijvoorbeeld voor de komende 10 jaar) waar families terecht kunnen met vragen.
- Workshops aanbieden waar mensen leren hoe zij hun verhalen aan de voorwerpen die zij in hun bezit hebben kunnen verbinden. Op deze manier wordt het een interactief proces.
- Een stevig collectieplan opstellen waarin duidelijk wordt aangegeven wat welk museum/ welke instantie gaat verwerven. Zo ontstaat er samenwerking, cohesie en overzicht.

- Een fysieke plek bepalen waar het opgehaalde materiaal kan worden ontvangen en vervolgens kan worden bewaard.
- Proactief privécollecties achterhalen om deze op korte termijn veilig te stellen.
- Particulieren opzoeken die hun collecties willen en kunnen laten digitaliseren.
- Het collectiebeleid wijd verspreiden via de websites van musea die naar dit initiatief verwijzen.

Strategisch beleid

Het idee van een inzamelactie past specifiek binnen Actielijn 2 – Erfgoed zoals beschreven in het 'Projectplan Collectieve Erkenning Indische gemeenschap Nederland. Een extra impuls 2021-2024'. Het zorgt ervoor dat 'dit erfgoed behouden blijft en toegankelijk en beschikbaar is of komt voor de toekomstige generaties' en is een aanvulling op drie lopende projecten binnen deze actielijn.

Verder zorgt deze actie voor langdurige samenwerking in en tussen erfgoedinstellingen op dit terrein.

Te betrekken partijen

- Financierende partij: VWS, OCW;
- Coördinerende en implementerende partij: een nieuw aan te stellen kwartiermaker (zie hoofdstuk 2);
- Museum Bronbeek doet al een tijd mee aan de actie 'Niet weggooien' en zij geven ook de mogelijkheid om een codicil in te vullen waarmee mensen kunnen aangeven dat zij hun privécollecties wensen over te dragen aan het museum in het geval zij komen te overlijden;
- Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) en Europeana zouden kunnen helpen bij het vormgeven van de workshops;
- De Koninklijke Bibliotheek, het Indisch Herinneringscentrum en Netwerk Oorlogsbronnen werken al nauw met elkaar samen bij het digitaal verzamelen van erfgoed. Zij kunnen ook bij dit initiatief een prominente rol vervullen op dit vlak;
- Het Amsterdams Archief heeft ervaring met 'citizens science' projecten, zoals het project over het Elizabeth Gasthuis;
- Provinciale archieven zouden ook bij dit initiatief moeten worden betrokken, zij kunnen bijvoorbeeld ook een rol spelen bij het in context plaatsen van een erfstuk;
- Er moet een museum worden gekozen als locatie waar het materiaal naartoe kan worden gebracht. Dit museum kan ook worden ingezet bij het opstellen van het collectieplan;
- Het collectiebeleid kan vervolgens wijd worden verspreid via de websites van musea die naar dit initiatief verwijzen;
- De coördinator van de originele actie 'Niet weggooien' is aangesloten bij Westerbork. Om dit afgeleide initiatief goed te organiseren zou contact moeten worden opgenomen met deze coördinator;
- Experts op het gebied van biografische geschiedenis die aangesloten zijn bij universiteiten kunnen ook bij dit initiatief worden betrokken.

Bijlage 1 Verantwoording onderzoek

Fase 1: Startgesprek en deskresearch

Tijdens het startgesprek met de opdrachtgever bespraken we het plan van aanpak, de voorlopige lijst met te benaderen personen (voor diepte-interviews en voor een focusgroep), de opgestelde topic-lijst voor de diepte-interviews, de planning en vervolgafspraken. Gezamenlijk pasten we de voorlopige lijst met contacten aan. Daarna voerden wij extra deskresearch uit en vulden wij in nauw contact met de Commissie de contactenlijst gaandeweg nog verder aan. Hierbij streefden wij ernaar om tot een zo divers mogelijke selectie te komen: met oog voor geografische spreiding, expertise, collectie en soort instelling. Aan de lijst werden experts toegevoegd met kennis van inclusieve publieksparticipatie en instellingen die (nog) geen permanente focus hebben op de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië.

Fase 2: Diepte-interviews (telefonisch/ via Teams)

Gezien de kortere looptijd van het onderzoek dan initieel gepland gingen wij, na goedkeuring van de Commissie, zo snel mogelijk over tot het benaderen van de experts en instellingen op de lijst. Het oorspronkelijke streven was om te komen tot 20 te interviewen personen. Uiteindelijk lukte het om met 15 experts en instellingen een diepte-interview te houden (van een lijst met 31 experts en instellingen). In bijlage 3 is een volledige lijst opgenomen van de geïnterviewde personen en instellingen. Wij voerden de één uur durende gesprekken aan de hand van een topiclijst, waardoor de gesprekken flexibel bleven en er genoeg ruimte was voor de creatieve inbreng van de gesprekspartners.

Na afloop van de gesprekken voerden wij analyse uit van de algemene resultaten van de interviews. Aan de hand van deze resultaten stelden wij een eerste lijst op met 8 concrete ideeën hoe erfgoedinstellingen elkaar kunnen versterken rondom de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië en hoe een breed publiek bij dit erfgoed en deze geschiedenis te betrekken. Hierbij ging het om de erfgoedsector in brede zin (materieel, immaterieel roerend en onroerend erfgoed, erfgoedinstellingen met en zonder focus op de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië). Deze lijst, die te vinden is in bijlage 2 van dit rapport, vormde de basis voor de volgende fase van het onderzoek.

Fase 3: Onlinefocusgroep en start synthese

In het oorspronkelijke plan van aanpak stond er vervolgens één focusgroep in de planning. Gezien de positieve respons van de benaderde experts en instellingen en het feit dat wij 15 interviews hadden gehouden in plaats van 20, besloten wij in overeenstemming met de Commissie een tweede focusgroep te houden. Voorafgaande aan de eerste onlinebijeenkomst stuurden wij de deelnemers de lijst met 8 opgehaalde ideeën, een lijst met de namen van deelnemers en een agenda. Vervolgens bespraken wij de eerste 6 ideeën (waarbij wij de eerste 2 ideeën combineerden) en vroegen de deelnemers om hier 3 uit te selecteren. Deze 3 ideeën bespraken de deelnemers in detail. Zij vulden de ideeën verder aan en toetsten de ideeën op de vier criteria:

- Haalbaarheid;

- Draagvlak hebben;
- Duurzaam zijn;
- Meerstemmigheid waarborgen.

Na afloop van de eerste onlinebijeenkomst maakten wij een analyse van het gesprek.

De deelnemers van de tweede focusgroep kregen ook een agenda, dezelfde lijst met 8 ideeën en een lijst met deelnemers toegestuurd. Deze bijeenkomst startten we met een korte bespreking van de eerste bijeenkomst. Vervolgens bespraken we de 3 concrete ideeën die uit de eerste groep waren voortgekomen, aangevuld met extra gedachten over de volledige lijst.

Deelnemers uit beide focusgroepen betroffen instellingen met en zonder focus op het thema en uit experts met inzicht op het gebied van beleid en publieksparticipatie. De volledige lijst met deelnemers is opgenomen in bijlage 4 van dit rapport.

Fase 4: Conceptrapportage en drie aanvullende interviews

Op basis van de input uit de interviews en de groepsgesprekken hebben wij een conceptrapportage opgesteld. Daarin presenteerden wij 5 concrete ideeën die het resultaat zijn van de interviews en onlinefocusgroepen. Deze ideeën bestaan uit concrete voorstellen, concepten, samenwerkingsprocessen en beleidsmaatregelen om de geschiedenis van voormalig Nederlands-Indië duurzaam te verankeren in de erfgoedsector. Deze adviezen en ideeën zijn geselecteerd op duurzaamheid, haalbaarheid, draagvlak en meerstemmigheid.

De conceptrapportage hebben wij besproken met de commissieleden en de opdrachtgever. Naar aanleiding van de ontvangen feedback voerden wij 3 aanvullende interviews waarin de focus lag op ideeën voor een gezamenlijke, toekomstgerichte strategie vanuit het werkveld, procesmatige en duurzame werkwijzen en mogelijkheden hoe de overheid dit beleid zou kunnen ondersteunen en faciliteren.

Fase 5: Eindrapportage

Op basis van de in fase 4 verkregen feedback (o.a. een focus op de eerste 3 ideeën uit het conceptrapport) en de informatie die wij ophaalden door middel van 3 aanvullende interviews pasten wij het conceptrapport aan om tot een definitieve versie te komen.

Bijlage 2 Lijst verzamelde initiatieven

De publieke ruimte:

- 1 De geschiedenis openbaar vastleggen en meer achtergrondinformatie geven door middel van **QR-codes op historisch relevante plekken** zoals voormalige concentratiekampen Westerbork en De Schattenberg. Dit zijn plekken met een dubbele geschiedenis waar meer mee gedaan zou kunnen worden. Door het bieden van meer informatie over publieke ruimten in het licht van het koloniale verleden (straten, monumenten, locaties, etc.) kunnen er verschillende perspectieven geboden worden zonder een beleving als goed of fout te bestempelen. Dit hoeft niet activistisch te zijn. De menselijke kant achter de bronnen moet zichtbaar zijn.
- 2 **Van standbeelden schaduwen** maken in samenwerking met een kunstenaar/kunstenaars en de gemeenschap hier nauw bij betrekken: de geschiedenis wordt zichtbaar in de publieke ruimte en laat de reflectie in het heden zien. Voorbeeld: Kunstenlab in Deventer riep kunstenaars op om een ‘tegenbeeld’ te bedenken voor het omstreden standbeeld van president Steyn (Theunis Steyn wilde ‘Afrika voor de Afrikaners’). Daarmee wordt het beeld in een ander perspectief geplaatst.

Particulier:

- 3 **Tentoonstelling naar het voorbeeld van ‘Ik neem je mee, van rugzak naar museum’**: De tentoonstelling in het Centraal Museum Utrecht toonde de dierbare voorwerpen van Utrechters die ooit hun land ontvluchtten. Tien deelnemers vertelden over hun emoties en hun herinneringen, aan de hand van een kunstvoorwerp uit de collectie van het Centraal museum Utrecht en aan de hand van een voor hun dierbaar voorwerp dat hij/zij nog kon houden na de vlucht en tot nu toe nog steeds bewaart. Tijdens de presentatie van het aan de tentoonstelling gerelateerde boek konden bezoekers op papier opschrijven wat zij zouden meenemen in het hypothetische geval dat zij zouden moeten vluchten.
- 4 **Actie ‘Niet Weggooien’**, een initiatief van musea en instellingen die zich met de Tweede Wereldoorlog bezighouden. Het doel is om voorwerpen en documenten uit de oorlogsjaren die nu nog thuis op zolder liggen te bewaren voor de toekomst. En waar kan dat beter dan in een museum? Dit zou ook gedaan kunnen worden met het thema voormalig Nederlands-Indië.

Participatief:

- 5 **Jongere generatie met een koloniale familiegeschiedenis betrekken bij collecties rondom dit thema**: zij kunnen helpen het verhaal te vertellen en hoe het verleden bijdraagt aan hun identiteit. Als voorbeeld kan worden gekeken naar de tentoonstelling **Van daar & van hier in Limburgs Museum**: jongeren met Indische roots namen deel aan 4 workshops waarbij zij interview- en filmtechnieken leerden en vervolgens hun ouders/ grootouders interviewden. Dit resulteerde in een tentoonstelling, met filmbeelden gecombineerd met persoonlijke objecten en bronnenonderzoek. Een ander voorbeeld is **door jongeren een theaterproductie te laten maken (naar het voorbeeld van Theater Na de Dam)** en dit op onverwachte (historisch relevante) plekken uit te voeren. NB: De betrokkenheid

wordt past stevig als je mensen uit de buurt, aanwezige gemeenschappen betreft bij het erfgoed. Niet alleen de experts die iets over deze geschiedenis weten. Bestaande instellingen die al een permanente focus op dit thema hebben kunnen instellingen zonder deze permanente focus hierbij helpen om zo een eventuele kokervisie te doorbreken.

Heden en verleden met elkaar verbinden:

- 6 **Collecties aan deze geschiedenis en hedendaagse thema's koppelen, zoals Wonderkamers (kleine presentaties) bij Museumfabriek & Rijksmuseum Twente: textielgeschiedenis, herkomst en route van textiel, linken aan hedendaagse ontwikkelingen** in de samenleving waar er veel meer aandacht is voor het uitbuiten van bepaalde delen van de wereld door de Westerse wereld. Marco Krijnsen van de IJsselacademie is bezig met de voorbereiding van een boek en tentoonstelling over sporen van slavernij in collecties in Overijssel. Museumfabriek & Rijksmuseum Twente hebben daartoe hun collectie doorgelicht en komen vooral in voormalig Nederlands-Indië uit, waar veel uitbuiting was. Ze hebben een lijst gemaakt met voorwerpen die voornamelijk afkomstig zijn uit Nederlands-Indië.
- 7 **Projecten rondom 160 afschaffing slavernij.** Volgend jaar is de slavernij 160 jaar afgeschaft in Nederland. Hoewel bij die data kanttekeningen te maken zijn, bv. er moest nog 10 jaar lang onbetaald doorgewerkt worden en plantage-eigenaren werden gecompenseerd voor 'hun verlies'. Daarnaast werden er na de afschaffing van de slavernij contractarbeiders uit India naar de plantages gebracht. Dit soort contractarbeid is ook nog van deze tijd (Oost-Europa, Latijns-Amerika). Over deze gebeurtenissen zijn ook projecten te organiseren.
- 8 **Decolonize the museum** is goed uit te rollen in andere musea. Bv. in het Friese Scheepvaartmuseum worden nu enkel de heldendaden van scheepvaarders uitgelicht. Met nieuwe bijschriften kan een genuanceerde en hedendaagse kijk worden toegevoegd aan de bestaande collectie. In vaste opstellingen zijn dit soort aanpassingen goed te verzorgen, mits er wel de juiste kennis over wordt binnengehaald.

Bijlage 3 Lijst geïnterviewde instellingen

- 1 Danielle Kuijten, Acting Director & Co-curator, Imagine IC (Amsterdam)
- 2 Teresien da Silva, Voormalig Hoofd Collecties, Stichting Anne Frank Museum (Amsterdam)
- 3 Remco Vermeulen, Advisor Indonesia, DutchCulture (Amsterdam) **(2x)**
- 4 Jan van Zijverden, Conservator Geschiedenis, Drents Museum (Assen)
- 5 Elise Mutter, Senior-adviseur Monumentenzorg, Afdeling Monumentenzorg & Welstand, Gemeente Den Haag (Den Haag)
- 6 H  l  ne Briaire, Hoofd Publiek en Educatie, Oorlogsgravenstichting (Den Haag)
- 7 Ewout van der Horst, Directeur-bestuurder, Deventer Verhaal (Deventer)
- 8 Lieuwe Jongsma, Conservator Geschiedenis, Groninger Museum (Groningen)
- 9 Nicolette Bartelink, Directeur, Museum aan de A (Groningen)
- 10 Meta Knol, Leiden European City of Science, voormalig directeur Lakenhal, medeoprichter en voormalig bestuurslid Framer framed (Leiden/ Amsterdam) **(2x)**
- 11 Tanja de Boer, Hoofd Collectie en Onderzoek, Kröller-M  ller Museum (Otterlo)
- 12 Chris Anraad, Hoofd Collecties/ Head of Collections, Maritiem Museum (Rotterdam)
- 13 Dhr. Verkerk, Afdeling Educatie, Stadsarchief Rotterdam (Rotterdam)
- 14 Loes Schippers, Afdeling Educatie, De Museumfabriek & Rijksmuseum Twente
- 15 Bert Mennings, Directeur, Limburgs Museum (Venlo)
- 16 Lianne Bedaux, Unesco

Bijlage 4 Lijst deelnemers focusgroepen

Deelnemers focusgroep 18 oktober 2022:

- 1 Elise Mutter, Senior Adviseur Monumentenzorg, Afdeling Monumentenzorg & Welstand, Gemeente Den Haag
- 2 H el ene Briaire, Hoofd Publiek en Educatie, Oorlogsgravenstichting
- 3 Lionel Veer, Unesco
- 4 Louise Rahardjo, Coördinator Indisch Erfgoed Digitaal, Koninklijke Bibliotheek
- 5 Nicolette Bartelink, Directeur, Museum aan de A, Groningen
- 6 Teresien da Silva, Voormalig hoofd collecties, Stichting Anne Frank Museum
- 7 Yvonne van Genugten, Directeur, Museum Sophiahof en Indisch Herinneringscentrum

Toehoorders:

- 8 Jet Bussemaker, Voorzitter Commissie Versterking Kennis Voormalig Nederlands-Indië
- 9 Monique Soesman, Ministerie van VWS

Deelnemers focusgroep 20 oktober 2022:

- 1 Hans van den Akker, Conservator/ Plaatsvervangend Hoofd Museum, Curator/ Vice Head, Museum Bronbeek
- 2 H el ene Oppatja, bestuurslid Nationale Herdenking 15 augustus 1945
- 3 Liane van der Linden, Voormalig projectcoördinator bij Imagine IC, lid van Nationaal Comité 4 en 5 mei, momenteel onderzoeker/ medeauteur/ medesamensteller bij Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV)
- 4 Meta Knol, Leiden European City of Science, voormalig directeur Lakenhal, medeoprichter en voormalig bestuurslid Framer framed

